

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 20.04.26

Om leksikonet: https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/om_leksikonet.pdf

Tekst

En tekst er “a structure of messages or message traces which has a socially ascribed unity. [...] keeping discourse to refer to the social process in which texts are embedded, while text is the concrete material object produced in discourse.” (Hodge og Kress 1988 s. 6)

Det som kjennetegner en sammenkjedning av setninger som kan kalles en tekst, er at setningene til sammen utgjør en enhet i en kommunikasjon og inngår i en gjenkjennbar diskurs (Monte og Philippe 2014 s. 28). Andre vil hevde at en tekst ikke trenger å bestå av setninger, men f.eks. kan være en liste med stikkord.

“A text is any piece of written or spoken language, like a novel or a stop sign. Different fields study different types of texts, like novels, laws, and advertisements. With technology, texts now include things like emojis and tweets, changing how we understand them. In linguistics, the term *text* refers to:

1. The original words of something written, printed, or spoken, in contrast to a summary or paraphrase.
2. A coherent stretch of language that may be regarded as an object of critical analysis.

[...] A text can be any example of written or spoken language, from something as complex as a book or legal document to something as simple as the body of an email or the words on the back of a cereal box. [...] The concept of the *text* is not a stable one. It is always changing as the technologies for publishing and disseminating texts evolve. In the past, texts were usually presented as printed matter in bound volumes such as pamphlets or books. Today, however, people are more likely to encounter texts in digital space, where the materials are becoming “more fluid,” according to linguists David Barton and Carmen Lee: “Texts can no longer be thought of as relatively fixed and stable. They are more fluid with the changing affordances of new media. In addition, they are becoming increasingly multimodal and interactive. Links between texts are complex online, and *intertextuality* is common in online texts as people draw upon and play with other

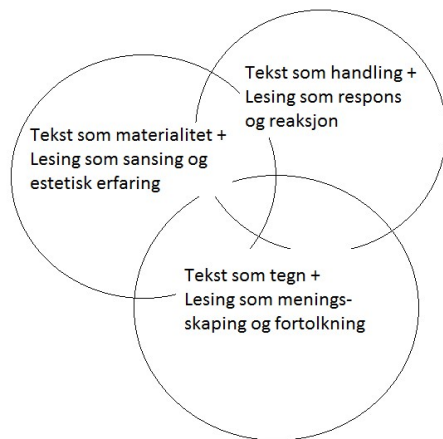
texts available on the web.” ” (Richard Nordquist i <https://www.thoughtco.com/text-language-studies-1692537>; lesedato 13.02.26)

“From the standpoint of the grammatical analysis the text is considered as a number of entities bigger than a sentence. From the standpoint of grammar, it systematizes knowledge of the structures beyond the sentence and utterance, studying the problems of a complex syntactic whole, super-phrasal unities, macrosyntax, paragraphs and others. [...] One of the most famous theories devoted to the description of the general properties of the text, is the concept of textuality theory. Textuality in this case refers to a set of those properties that are inherent in the text. These include: 1) cohesion, 2) coherence, 3) intentionality, 4) acceptance, 5) informativeness, 6) situationality, 7) intertextuality. These properties according to R. A. de Beaugrande and W. Dressler lay the basis for its determination of the text. In their opinion, the text is a communicative event that meets the seven criteria of textuality.” (Taisia Popova m.fl. i <https://conference.pixel-online.net/files/npse/ed0006/FP/3503-SERA2251-FP-NPSE6.pdf>; lesedato 06.03.26) Robert de Beaugrande og Wolfgang Dressler publiserte i 1981 *Introduction to Text Linguistics*.

“[I]n the age of digital and multimodal communication the concept of text is still necessary [...] the minimum conditions of *uniqueness, autonomy, delimitation, permanence, intentionality, coherence* and *cohesion* which define a text remain valid even in the digital world. [...] The text is a communicative convention, both practical and theoretical, which fixes the rules for the establishment, preservation and transmission of units of meaning.” (Federico Pellizzi i http://www.iasl.uni-muenchen.de/discuss/lisforen/pellizzi_dialogism.pdf; lesedato 07.08.19)

“Text, according to the Oxford English Dictionary, is the “wording of anything written or printed; the structure formed by the words in their order; the very words, phrases, and sentences as written.” Such a definition allows for text to be considered as both the written words in general, and, more holistically, as the combination of such written words to form a structure that produces meaning. Thus, the definition of text moves between text and textuality, moving from a singular word or symbol to a symbolic structure woven by the threads of language. Here, the history of the word text itself becomes crucial; text, stemming from *texere* (to weave), is the “tissue of a literary work. ... literally that which is woven, web, texture.” As a texture, text is the weaving of words, ideas, and meaning, and it is also, most importantly, a texture spun by language, which in theory has become destabilized, a tangle of meaning and symbol.” (Jamie E. Carroll i <https://csmt.uchicago.edu/glossary2004/text.htm>; lesedato 06.03.26)

Tekster og lesingen av dem har mange aspekter. Dette er noen av dem:

Modellen er hentet fra Martin Engebretsens *Visuelle samtaler: Anvendelser av fotografi og grafikk i nye digitale kontekster*, 2013 s. 52

“På eit meir grunnleggande plan kan ein seie at tolkingsverksemd og tolkings-teoretisk refleksjon alltid vil vere bestemt av ein (ofte utematisert) konsepsjon av *kva ein tekst er*: korleis den blir produsert, kva slags psykologisk og/eller sosial funksjon den har, osv.” (Kittang 1977 s. 20)

“Teksten er en type Möbius-bånd der den innvendige siden og den utvendige siden, formsiden og innholdssiden (signifikant og signifikat), skrivesiden og lesesiden, ustanselig dreier seg rundt og utveksles” (Philippe Sollers sitert fra Charles 1977 s. 86).

“Does meaning emerge from authorial intention, from the structure of the text itself, or from the reader’s own contributions? The pattern and threads of text have unraveled, leaving literary and linguistic theorists to weave together the structures of language and meaning, and to determine the limits and pathways created by text. [...] The traditional understanding that accompanies the idea of text as authority is that of the work as closed, finished, a final product to be deciphered. Such a notion relies on structuralist thought, which posits language as a structure in which the relationship of words with one another produces a stable, unified meaning.” (Jamie E. Carroll i <https://csmt.uchicago.edu/glossary2004/text.htm>; lesedato 06.03.26)

“In Dafouz-Milne’s (2008, pp. 98-99) study, *textual* metadiscourse markers include logical markers (e.g., furthermore, but), sequencers (e.g., first, on the other hand), and reminders (e.g., let us return to, as was mentioned before), and *interpersonal* metadiscourse markers include certainty markers (e.g., undoubtedly, clearly), attributors (e.g., x claims that, as the prime minister remarked) and attitude markers (e.g., unfortunately, I believe).” (Liang 2015 s. 30)

En engelsk ekspert på bibliografier ved universitetet i Oxford, Donald Francis McKenzie, opererer i boka *Bibliography and the Sociology of Texts* (1985) med et tekstbegrep som omfatter skriftlig, muntlig, visuell og lydlig informasjon, f.eks. musikkstykker i filmer: “I define ‘texts’ to include verbal, visual, oral, and numeric

data, in the form of maps, prints, and music, of archives of recorded sound, of films, videos, and any computer-stored information, everything in fact from epigraphy to the latest forms of discography. There is no evading the challenge which those new forms have created. We can find in the origins of the word ‘text’ itself some support for extending its meaning from manuscripts and print to other forms. It derives, of course, from the Latin *texere*, ‘to weave’, and therefore refers, not to any specific material as such, but to its woven state, the web or texture of the materials. Indeed, it was not restricted to the weaving of textiles, but might be applied equally well to the interlacing or entwining of any kind of material.” (McKenzie sitert fra http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam032/9803_1000.pdf; lesedato 24.02.11)

“[A]ll texts are fluid, multiple and indeterminate [...] every text is an intertext whose stability and integrity are social and political rather than ontological” (Thomas Leitch sitert fra Engdal 2016 s. 10).

“[T]he term ‘text’ is used in a very elastic way. It can apply to an individual image or can be stretched to refer to, say, a 24-part television serial. The important point is that, in the most common use of the term, media texts consist of a web of ‘signs’ – words and gestures, images and sounds – combined in ways that convey multiple possible meanings.” (Gillespie og Toynbee 2006 s. 3)

Den greske filosofen Platon “claims that “once written down,” speeches “are tumbled about anywhere among those who may or may not understand them, and know not to whom they should reply, to whom not: and, if they are maltreated or abused, they have no parent to protect them; and they cannot protect or defend themselves.” For Plato, the author is absent in the written word, and the author’s absence ensures the absence of any kind of proactive and engaged reading; spoken discourse is the true medium. However, Plato ironically posits his ideas in the written language. He writes in dialogue, perhaps in order to grant primacy to speech even within his writing. However, Plato’s written dialogue, though a critique of written text, simultaneously embodies the value of text by bringing speech to the page and, more importantly, by inviting the reader into the discussion; Plato himself creates a textuality that weaves an active reader into the work.” (Jamie E. Carroll i <https://csmt.uchicago.edu/glossary2004/text.htm>; lesedato 06.03.26)

Den greske historikeren Thukydid skrev på 400-tallet f.Kr. at hans historiebok var “*ktēma eis aei*”, dvs. en evig eiendom, fordi den var nedskrevet.

“The notorious and curious words of Abbot Johannes Trithemius (1462-1516) in his *Praise of the Scribe (De laude scriptorum, 1494)* express how the nature of the written tradition changed along with the material characteristics of the medium. He reminds his Benedictine brethren of their duty to copy sacred books: “The devotion of the scribe is more valuable than the office of the preacher because the

admonition of the preacher disappears in time, but the message of the scribe lasts for many years. The preacher only speaks to those present, whereas the scribe also preaches to those in the future. ... When the preacher dies, his work is finished; the scribe continues to be a teacher of morality even after his death.” (Trithemius 1973: 58)” (Gumbrecht og Pfeiffer 1994 s. 36)

“Roland Barthes famously insisted that the text is always on the move and hence impossible to grasp or to study as a set object. Barthes drew a distinction in this respect between the text and the work. The work, he explains, “can be held in the hand,” whereas “the text is held in language, only exists in the movement of a discourse,” and is “experienced only in an activity of production.” [...] no text can be experienced free of the individual reader. In effect, all of us bring to bear an entire reading and life history to any act of textual consumption, so that each one of us will find different resonances in the same text. To offer an exaggerated example, when watching a war film, a person with a family member at war will likely experience a different text than will a second viewer in the middle of a fraternity’s action film marathon. Thus, while the work consists of letters on a page or images on a screen, the text comes alive in the interaction between these letters or images and the reader. The text, as Barthes notes, “decants” the work and “gathers it up as play, activity, production, practice,” thereby asking of its reader “a practical collaboration.” The magic and majesty of art rely upon the individual spark that occurs between work and reader as the reader participates in the birth of the text.” (Gray 2010)

“Hva er det en studerer i en tekstologi? Svaret er enkelt: det lovmessige, normative, forutsigbare eller konvensjonelle elementet i tekstproduksjon og tekstresepsjon, men først og fremst i selve struktureringen av tekster. Det unike ved en tekststyring er for tekstologien sekundært eller ikke i det hele tatt interessant. Dermed skiller tekstologien seg for en stor del fra selv det systematiske studiet av tekster produsert innenfor et litterært felt, den såkalte litteraturvitenskapen. Slik tekstologien har blitt utviklet i de siste 20 åra, har gjerne de generelle egenskaper ved tekststrukturering blitt viet den største oppmerksomhet. Man har forsøkt å lokalisere de egenskaper som konstituerer en teksts *tekstualitet*, dvs. den instans som gjør at en tekst oppfyller kravene til *grammatisk kohesjon* og *semantisk koherens*. Denne interessen for det universelle aspektet ved tekststrukturering har også vært stimulert av et behov av å utvikle *teoretiske modeller* som ideelt sett skal være så kraftige at de kan brukes til å beskrive alle tekster.” (Kjell Lars Berge i <https://journals.lub.lu.se/>; lesedato 10.03.25)

“I en sosiotekstologi studerer en tekstnormer eller konvensjoner for tekststrukturering, dvs. det som i en kultur gjør at og avgjør om en tekst oppfyller kravene til tekstualiteten. En tekstnorm refererer derfor til de gjensidige forventningene som aktørene har til hvordan tekststyringer skal utføres, dersom de skal bli oppfattet som målrettede, adekvate for dette målet og forståelige i forhold til dette målet. Normalt er aktørene relativt fleksible når de bestemmer hvorvidt en

tekst er akseptabel i en situasjon eller ikke, men for visse situasjoner kan det gjelde strenge vilkår for hvorvidt en tekst skal bli oppfattet som akseptabel i en ytringssituasjon eller ei. Normene for tekststrukturering konstituerer ulike genrer som er midler og former for kulturers tenkning og samhandling: “Genre (...) forms a modelling system that proposes a simulacrum of the world” (Todorov: 83). Til skilnad fra tekstnormene konstituerer leksiko-grammatiske normer ulike *språk* eller *dialekter*, slik som f.eks. skriftspråket “bokmål” og dialekten “sunnmørsk”. De ulike tekstnormene skal prinsipielt kunne utføres med hjelp av hvilket skriftspråk eller dialekt som helst, uansett hvilken språkfamilie dialekten tilhører. Hvordan er så det indre forholdet mellom tekstnormer og leksiko-grammatiske normer? Normene som konstituerer språkets grammatikk, determinerer ikke visse tekstnormer. Imidlertid kan bruken av en viss genre innebære en forventning om at visse leksiko-grammatiske normer også brukes, f.eks. syntaktiske strukturer som passivsetninger og mye hypotakse i byråkratprosa, eller narrativ inversjon i tekststyringer der temporal binding dominerer. I så fall henviser disse forventningene til normsystemer innenfor kulturen, der visse varieteter i det leksiko-grammatiske systemet er konvensjonalisert for visse tekstgenrer som finnes tilgjengelige i kulturen. Språkets varieteter eksisterer derfor implementert i tekster. Teksten danner språkets kontekst og spesifiserer hvilke valg i det leksiko-grammatiske systemet som kan foretas, er tillatte, akseptable osv. i de aktuelle genrer.” (Kjell Lars Berge i <https://journals.lub.lu.se/>; lesedato 10.03.25)

“Seks teksttyper dominerer i sakprosaen: argumenterende, utgreiende, forteljende, skildrende, pedagogisk og rettleiende.

Ein *argumenterende* tekst føreset tvil, er årsaks- og konsekvensorientert og prøver å bestemme forholdet mellom fenomen, basert på kontrast eller motsetnader. Drøftinga i argumenterende tekstar endar gjerne i oppfordring til handling eller haldning.

Ein *utgreiende* tekst er orientert mot begrep, samanhengar og saker, og kan ha preg av analyse eller syntese. Utgreiinga presenterer forklarande element som utgjer ein heilskap, eller element som begrep blir analyserte i. Den utgreiende teksten har mykje skildring i seg, eventuelt også forteljning, men kombinerer dette med forklaring.

Ein *forteljende* tekst er ei tidsorientert framstilling av minst to hendingar eller situasjonar i eit tidsforløp, utan at den eine føreset eller medfører den andre. Både subjektive historier og forteljingar og meir objektivt forma beretningar og rapportar høyrer dei forteljande tekstane til.

Ein *skildrende* tekst er rom- eller stadorientert og har mange registrerande setningar, men manglar forteljinga sitt klare tidsforløp. Slike tekstar er prega av at det kjem til fleire opplysningar etter kvart. Dette inneber også at skildringa etablerer nivå, mens forteljinga skaper forhold.

Ein *pedagogisk* tekst er orientert mot informasjon, forståing og overtyding. Ordninga av stoffet er avgjerande for slike tekstar, som difor er prega av linjer og oversyn. Spørsmål og samandrag lettar forståinga. Gjentakningar og eksempel verkar overtydande. Definisjonar, typologiar og forklaringar tener til å skape forståing og klargjer framstillinga.

Ein *retteiande* tekst seier korleis noko kan, bør eller må gjerast. Dette kan vere tekstar som gir råd og vink, påbod og forbod eller som fastset og avtalefestar. Intensjonen er i alle høve å fastsetje rammene for handlingar som lesaren utfører. Rettleiande tekstar stiller dels lesaren overfor eit val ved å vere rådgivande, eller tek frå han valet ved å vere befallande og dømmende.” (Grepstad 1997 s. 504)

“I läsning ingår – förstås – element av ljud, men när vi läser använder vi många fler delar av hjärnan än när vi bara lyssnar. Viktigt är också att läsningens tid är helt annan än lyssnandets tid. Det är inte bara ögonen som pausar och gör framåtblickar och bakåtblickar. Läsaren behärskar läsningens tid: kan röra sig fritt i texten, göra pauser, tänka efter, göra omtagningar och så vidare. När vi lyssnar på en ljudbok är allt sådant mycket svårare och osannolikare. Att skriva och läsa är någonting egenartat unikt och någonting annat än att lyssna eller se. Att läsa är en summa som är större än summan av lyssnande och seende. Vad jag därför vill föreslå är att litteratur uteslutande är någonting som skrivs och läses. Vill man göra definitionen ännu kompaktare kan man säga att för att någonting ska vara litteratur måste det kunna läsas. Litteratur är läsandets konst. Att lyssna är inte att läsa, man kan inte läsa ljudböcker. När man lyssnat på en ljudbok har man inte läst en bok. [...] Skillnaden mellan att lyssna på poesi och att läsa poesi är ett bra exempel på vad det handlar om. Poesi som är skriven för att läsas högt – det vill säga lyssnas till – är ofta, men inte alltid, problematisk när man läser den på papper, det är ett fenomen som de flesta som sysslar med poesi är bekanta med: den poesi jag tycker är så bra live (spoken word) ter sig helt annorlunda och ofta mycket sämre när jag efteråt läser den i pappersversion. Också motsatsen kan gälla: poesin som i bokform gör mig euforisk kan – men gör det inte alltid – kännas långtråkig eller otydlig när jag hör den uppläst. Skillnaden mellan att lyssna på poesi och att läsa poesi exemplifierar också skillnaden i lyssnandets och läsandets tid och hur språket blir materiellt då det görs till text och läsning. När jag läser dikten förvandlas den till ett slags tredimensionellt föremål: jag kan röra mig i dikten, gå fram och tillbaka i den, pausa och återuppta, börja i mitten om jag så vill, se på den uppifrån eller underifrån, vrida och vända på den. När jag lyssnar till samma dikt är effekten mycket mera tvådimensionell: orden kommer och de går – däriifrån dit – och tar den tid någon annan än jag själv bestämt.” (Peter Mickwitz i <https://www.nytid.fi/2019/10/ljudbocker-ar-inte-litteratur/>; lesedato 20.12.21)

“Donald Regan, President Ronald Reagan’s secretary of the treasury [...] when questioned about a tax proposal, said, “It was written on a word processor. That means it can be changed” (212). [...] Pamela McCorduck’s description of a

decision by Jewish rabbis, who determined that the prohibition against destroying or erasing the written name of God did not apply to word processing, which they decided was not really writing. “[E]lectronic text is impermanent, flimsy, malleable, contingent. Where is Truth in impermanence, flimsiness, malleability, and contingency?” (Heim, 192; McCorduck, 51).” (Gaggi 1997 s. 105-106)

Anders Johansen, professor i sakprosastudier, sa i et intervju: “Skriving er manuelt arbeid, og alle skriveteknologiær gjer noko med tenkinga. Kvar metode opnar og lukkar nokre mogleikar. Da eg skreiv på skrivemaskin, vart manusbunkane tjukke fordi eg måtte klippe ut og lime tekst på arket fysisk. Og med skrivemaskin bør du helst tenkje kvar setning ferdig i hovudet. Med datamaskin er det lettare å prøve seg fram. [...] Operasjonar som er enkle å utføre, er generelt lettare å ty til. Og når du kopierer og limar inn noko på pc, ser det jo straks ut som ein del av din eigen tekst. I tillegg kan tekstbehandling ha andre biverknader: - Lengda på bøkene auka etter at det vart vanleg å skrive på pc. Ein fin typografi kan svekke den kritiske sansen. Før såg manusarka fæle ut, med innskot, overstryking, piler og lappar. Med pc ser teksten ferdig ut med ein gong. Dermed blir det mindre motstand i skrivinga. Det kan i seg sjølv ha uheldige sider, for det kostar noko å skrive ambisiøst. På andre sida gjev digitalteknologien tilgang til kjelder i eit omfang som før var utenkjeleg.” (*Forskerforum* nr. 6 i 2024 s. 32)

“*Fjernsynsteksting* er berre ei av fleire tekstformer på skjermen. På slutten av eit program eller ein film er det gjerne ei *rulletekst*. Ei slik tekst flytter seg loddrett på skjermen. Nyheitstenesta på tekst-tv har stundom tekstlinjer som går vassrett på skjermen, frå venstre til høgre. Dette kallar vi *krabbetekst*. Når namnet på personar eller institusjonar vert lagt ut som tekst i nedre bildekant, heiter dette *supring* (av *super*; bokstavane vert lagde “oppå” bildet).” (Lomheim 2000 s. 13)

“Ephemera is generally defined as collectible memorabilia [...] Think show tickets, ticket stubs, playing cards, postcards and more. Ephemera is almost always paper-based and is often written or printed items that were expected to have short term popularity or usefulness. Ephemera is not normally considered something to collect, save, cherish or keep. But often times, we do keep and cherish ephemera items – especially vintage ones and we often put them in scrapbook pages.” (<https://www.scrapbook.com/articles/what-is-ephemera>; lesedato 08.04.26) “Most items of ephemera are naturally produced for short-term purposes (bus tickets, timetables, leaflets, posters, and so on)” (Auger 1998 s. 6).

“In his discussion of ‘the network society’, [Manuel] Castells uses the expression ‘supertext’ to refer to hybrid symbolic products that are created through the reflexive mixing of various ‘realities’ by ‘blending in the same discourse ... messages emitted from [various] levels of existence’ (Castells 1996: 373). Castells employs an extended example from American commercial television to demonstrate how supertexts are routinely produced industrially by folding various cultural fragments and narratives into media productions. The example he uses is

the famous *Murphy Brown* episode where a videotaped segment of former Vice President Dan Quayle's criticism of the show's controversial and well-publicized story development (lead actress Candice Bergen was about to become an unwed mother) was itself edited into an upcoming installment of the program. This visual and narrative blending of 'reality' and fiction produced a supertext – 'a new text of the real and the imaginary ... from [different] levels of experience' (Castells 1996: 373)." (Lull 2001 s. 134)

"Printed above the inside door of every subway car in London is the following instruction:

Do not obstruct the door. It causes delay and can be dangerous.

I watch two London punks completely reformulate the institutional message, inviting a thoroughly unintended and opposite public response by simply blotting out some of the words:

obstruct the door.   cause delay   be dangerous." (Lull 1995 s. 39)

Litteraturliste (for hele leksikonet): <https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/litteraturliste.pdf>

Alle artiklene i leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>